

delajo diplomske naloge pri njem. Je sicer strog, dosleden, na drugi strani pa študentom s svojo zavzetostjo pomaga z nasveti in jim odpira nova »obzorja« vojaške zgodovine. Bera diplomskih nalog, katerim je bil mentor, je resnično zavidanja vredna, saj precej presega trimestno število sto.

Celotno raziskovalno in tudi pedagoško delo uvršča dr. Damijana Guština med vidnejše zgodovinarje obdobja, ki ga raziskovalno obravnava. To velja posebno za njegovo raziskovalno »ljubezen«, vojaško zgodovino. Ob jubileju velja kolegu in prijatelju čestitati in mu zaželei še veliko užitkov in uspehov tako v raziskovalnem kot pedagoškem delu, da o »menedžerskem«, ki ga upravlja kot direktor Inštituta, niti ne govorim. Predvsem pa mu je treba zaželei veliko energije, ki jo ob vsem svojem najrazličnejšem delu potrebuje. In seveda mu želimo veliko zdravja!

Zdenko Čepič

Jasna Fischer – sedemdesetletnica

Čas beži. Zgodovinarjem to sicer ustreza, saj je čas »tvarina«, s katero se zgodovinopisje ukvarja. Prej kot nekaj mine, prej postane domena zgodovinopisja. Drugače pa je, ko gledaš na čas – ta sicer enako teče – kot posameznik, kot tisti, ki mu čas hitro beži. Tako je deset let, kar se je upokojila dolgoletna direktorica Inštituta za novejšo zgodovino, znanstvena svetnica, dr. Jasna Fischer, minilo, kot bi mignil. Res hitro – pri času in dogajanju v njem je absolutno in relativno najbrž najbolj jasno, kdaj komu in zakaj teče čas hitreje ali pa počasneje, čeprav teče enakomerno – je minilo desetletje od življenjskega jubileja Jasne Fischer, od njene šestdesetletnice, in od bistvenega preloma (enega od prelomov vsakega posameznika) v njenem

življenju, upokojitve.

Upokojila se je »mlada«, dejansko kar nekako premlada. Nas, njene sodelavce na Inštitutu za novejšo zgodovino, je kar malce presenetila s to »življenjsko« odločitvijo. Kakorkoli že, Jasna je prekinila svoj mandat direktorice Inštituta, delo, ki ga je opravljala dvaindvajset let. Takrat se je tako za Inštitut za novejšo zgodovino kot za Jasno Fischer začelo novo obdobje.

Jasna Fischer je odšla v pokoj v času, ko se je Inštitut za novejšo zgodovino zapisal s svojim delom, knjigo *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija*

do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848–1992, v zgodovino. V zgodovino Inštituta in tudi v slovensko zgodovino. Velik prispevek pri tem je pripadal Jasni. Kot direktorica in kot najstarejša v uredniškem odboru je prevzela vodenje le-tega in je celoten »projekt«, v katerem smo sodelovali vsi takrat zaposleni na Inštitutu (in tisti, ki so bili takrat »sveži« upokojenci), avtorjev je štiriindvajset, uspešno pripeljala do konca. Vsekakor je Jasnin prispevek k inštitutski »kolektivnosti« pomemben, saj ji je uspelo združiti delo izrazitih »individualcev«. Zasnova je resnično veliko in pomembno delo, prvo take vrste v vsej zgodovini delovanja Inštituta za novejšo zgodovino. Najbrž ji je to uspelo tudi zaradi njenega značaja, za katerega je bila, in najbrž je še, prepričana, da izhaja iz njenega geografskega porekla. »Sem trmasta Korošica«, je mnogokrat, in to z veseljem, če ne kar z užitkom, povedala, če je želela – in to je bilo vedno – kaj doseči.

Rojena je bila 3. avgusta 1945 v Slovenj Gradcu. Tam je sicer preživela le del otroštva; mnogokrat pa pove, da je prava Korošica, pri čemer ima v mislih predvsem značajske poteze, ki jih imajo/ali naj bi jih imele Korošice, zlasti tiste poteze, ki imajo pozitiven smisel. Srednjo šolo je obiskovala v Ljubljani, (gimnazijo na Šubičevi ulici, kar je rada poudarila), nato pa je na ljubljanski Filozofski fakulteti študirala zgodovino in sociologijo. Diplomirala je leta 1969.

Na Inštitutu za novejšo zgodovino se je zaposlila kmalu po diplomi. Glede na takratne raziskovalne načrte Inštituta se je začela ukvarjati z začetki delavskega gibanja na Slovenskem. Prvo desetletje svojega raziskovalnega dela je posvetila tej temi; leta 1972 je magistrirala na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani s predstavitvijo obrtniških in delavskih društev v Ljubljani do leta 1884 (*Obrtniška in delavska društva in začetki delavskega gibanja v Ljubljani do leta 1884*).

Maja 1978 je doktorirala s prikazom razvoja delavskega gibanja v Ljubljani od njegovih začetkov konec šestdesetih let 19. stoletja pa do združitvenega kongresa avstrijske socialno demokratske stranke (*Socialna in politična zgodovina delavskega gibanja v Ljubljani od začetkov do 1889*), pet let kasneje je doktorat izšel v knjigi kot »Čas vesolniga socialnega punta se bliža«; podnaslov je naslov doktorske disertacije (naslov je po navedbi z letaka, ki ga je zaplenila policija leta 1883). Izšla je v takratni »alternativni« založbi Knjižnica revolucionarne teorije, kajti »resnim« založbam se tema v takratnem družbenem trenutku, ko je bil poudarek na komunističnem političnem gibanju, ni zdela dovolj atraktivna. Knjiga pa je vzbudila v javnosti že zaradi velikega števila predstavitev veliko pozornost, tako da je v knjižnem poročilu o tej knjigi, s katero je bil dodan pomemben kamenček v mozaik vedenja o začetkih delavskega gibanja na Slovenskem, lahko poročevalec (Jurij Perovšek v Prispevkih za zgodovino delavskega gibanja) upravičeno zapisal: »Malokatero resno znanstveno delo je namreč bilo ob izidu tako izvorno in uspešno predano javnosti, kot je bila socialna in politična zgodovina ljubljanskega delavskega gibanja sedemdesetih in osemdesetih let devetnajstega stoletja«. Poleg tega, da je predstavila socialno osnovo za delavsko gibanje v Ljubljani (vključno z gospodarsko kot pogojem za to), v kateri je bila novost predstavitev družbene podobe Ljubljane na osnovi ohranjenih popisov t. i. ljudskih štetij. Jasna Fischer je bila ena prvih, če ne kar prva pri nas, ki je ta

pomembni zgodovinski vir uporabljala; seveda »ciljano« za prikaz stanja delavstva v Ljubljani glede na leto rojstva, rojstni kraj, občevalni jezik, in tako pokazala migracije v Ljubljano in tudi nacionalno sestavo ljubljanskega delavstva, ter nasploh delež tistih, ki so bili »proletarci« v ljubljanskem prebivalstvu. Podala je tudi politični razvoj delavskega gibanja v njegovi predstrankarski dobi. V tem delu je tudi utemeljeno zavrnila »mit« o Francu Železnikarju (nekaj časa je bil delavski voditelj v Ljubljani) kot udeležencu Pariške komune leta 1871, kar je dolgo veljalo za dejstvo. Dokazala je, da v času spopadov v Parizu Železnikar sploh ni bil tam, ampak v Lyonu. Za svojo knjigo, v njej je kot pomemben prispevek objavila tudi vire, na osnovi katerih je tudi nastalo njeno delo, je prejela nagrado Kidričevega sklada.

Jasna Fischer se je v slovenskem zgodovinoписju umestila predvsem kot gospodarska in družbena zgodovinarica. Bila je med tistimi, ki so to takrat (pa tudi še danes kljub ne majhnemu trudu Jasne Fischer, da ne bi bilo tako) nekoliko zanemarjeno panogo zgodovinoписja kljub vrsti izvrstnih gospodarskih zgodovinarjev (Jože Šorn, France Kresal, Ferdo Gestrin ...), uspela promovirati in ji dati mesto v slovenskem zgodovinoписju. »Nismo bili redki, ki smo vedno znova opozarjali, da moramo posebno pozornost posvetiti tudi raziskovanju gospodarske in socialne in ne le politične zgodovine slovenskega naroda«, je večkrat opozarjala. Zavedala se je namreč, da je raziskovati delavsko gibanje kot politično brez vedenja o gospodarskem razvoju in posledici le-tega na družbene spremembe, npr. na spremembe v sestavi prebivalstva zaradi deagrariacije oziroma celotnega procesa industrializacije, težko, če ne kar nesmiselno. Zato je svoje nadaljnje raziskovalno delo, kolikor ga je uspela usklajevati z delom direktorice, kar je bila v gospodarsko in politično »turbulentnih« časih osemdesetih let in nato »prevratniških« in tranzicijskih devetdesetih ter na prelomu tisočletja, posvetila predvsem t. i. socialni zgodovini. Posledica te odločitve so bile razprave o strukturnih spremembah v gospodarstvu in družbi, predvsem z osvetljevanjem populacijske in poklicne sestave v slovenskih deželah v času od druge polovice devetnajstega stoletja do prve svetovne vojne. Jasna Fischer je tudi prepričana, da so družbeni in gospodarski temelji našega časa bili postavljeni v 19. stoletju in da je treba zato tej dobi, zlasti gospodarstvu, dati večji pomen.

Bistvene ugotovitve o gospodarskem razvoju in z njimi povezanimi socialnimi, npr. populacijskimi spremembami pri nas je predstavila v knjigi *Družba, gospodarstvo, prebivalstvo: Družbena in poklicna struktura prebivalstva na slovenskem ozemlju od druge polovice 19. stoletja do razpada habsburške monarhije*. Rezultate svojega raziskovalnega dela, razprave v znanstvenih revijah, je povezala v enovit tekst knjige. Gre za študijo o socialni sestavi slovenske družbe oziroma o odnosu razvoja prebivalstva in gospodarstva v drugi polovici 19. stoletja pa do konca avstro-ogrske monarhije. V njej je opozorila na metodološke probleme raziskovanja (bila je namreč »pionirka« v uporabi računalniške obdelave virov, konkretno matičnih knjig zaposlenih v tobačni tovarni v Ljubljani, ko so bili računalniki še v »kamenu dobi« na luknjanje kartic), podala oris gospodarskega razvoja slovenskih dežel od sredine 19. stoletja do razpada habsburške monarhije, prikaz razvoja prebivalstva in o prebivalstvu v industriji, obrti in storitvenih dejavnostih. To je pravo znanstveno delo, polno opozoril na metodo-

loško problematiko raziskovanja, pa tudi polno koristnih podatkov o gospodarskem razvoju slovenskega ozemlja in o procesih, ki so povezani z gospodarstvom, kot npr. izseljevanje, proletarizacija, brezposelnost.

Jasna Fischer je napisala tudi nekaj razprav, v katerih je na pregleden način povzemala bistvene poudarke o modernizacijskih dosežkih slovenskega gospodarskega in socialnega razvoja pred vstopom v jugoslovansko državo.

Kot direktorica Inštituta je bila zaradi obveznosti prisiljena nekoliko opustiti lastno raziskovalno delo. Veliko energije in časa je namreč posvetila »menadžerstvu« v znanosti oziroma v raziskovalni dejavnosti, da je Inštitut lahko uspešno deloval v vedno neugodnih družbenih, zlasti finančnih razmerah tako pred osamosvojitvijo Slovenije kot po njej. Svoje raziskovalne ambicije je zamenjala za skrb za obstoj in delovanje Inštituta. Njeno direktorovanje je zaznamovalo tako Inštitut kot tudi njo. »Vtisnila mu je močan osebni pečat«, je zato upravičeno pred desetimi leti zapisal eden njenih najtesnejših sodelavcev (strokovni in upravljavski) Žarko Lazarevič.

Ko je leta 1983 prevzela vajeti Inštituta, se je ta imenoval Inštitut za zgodovino delavskega gibanja. To ime, dobil ga je ob ustanovitvi leta 1959, takrat ko je Jasna postala direktorica, ni več odražalo tistega, kar so zgodovinarji na njem delali, kaj so raziskovali, zato se je podala v boj z oblastmi, političnimi in državnimi, za spremembo imena Inštituta. Kljub temu da so bili nasprotniki spremembe imena predvsem v vrstah Zveze komunistov, ki so želeli vsaj v imenu takrat edinega inštituta za novejšo obdobje zgodovine ohraniti vlogo delavskega razreda v slovenski zgodovini, je Jasni uspelo leta 1988 – še pred »velikim pokom«, ki smo ga doživeli leta 1990/91 – preimenovati Inštitut v Inštitut za novejšo zgodovino. Ime morda ni bilo niti dobro izbrano, saj ima »novejše« več pomenov in dejansko ne izraža določeno časa, ki ga preučujemo in predstavljamo raziskovalci Inštituta. Vsekakor je bilo preimenovanje Inštituta pomemben uspeh prvih let direktorovanja Jasne Fischer. Inštitut je s tem namreč izgubil še zadnjo sled »političnosti«, ki je sicer že dolgo ni izpovedoval.

Med pomembnejši rezultat na čelu Inštituta je treba šteti njeno kadrovsko politiko. V to, da je Inštitut lahko zaposloval nove raziskovalce, mlade zgodovinarje, je vlagala velik napor. Velja pritrditi mnenju kolega Lazareviča, da je dr. Jasni Fischer »uspelo v dvaindvajsetih letih Inštitut za novejšo zgodovino dvigniti na visoko kakovostno raven«.

Po upokojitvi se je nameravala bolj sistematično, kot ji je to uspevalo v času vodenja Inštituta, posvetiti zgodovini in raziskovalnemu delu. Pri tem je prišlo do nekaj neusklajenosti in nesoglasja glede pravic in dolžnosti v izvajanju raziskovalnega programa, kar je Jasnino raziskovalno vnemo ohladilo. Poleg tega je njeno raziskovalno dejavnost prekinila bolezen. Iz raziskovalne teme je kljub vsemu objavila pregledni članek o gospodarskem razvoju slovenske Koroške v zadnjih desetletjih pred razpadom habsburške monarhije (Kronika, 2008). Zanimanje pa so ji vzbudili ruski vojni ujetniki na ozemlju Republike Slovenije v času prve svetovne vojne. Jasna je namreč zelo aktivno delovala v Društvu Slovenija – Rusija. O ruskih ujetnikih je napisala znanstveni članek (objavljen v Zgodovinskem časopisu leta 2009), o isti temi pa je za potrebe Društva Slovenija – Rusija napisala več preglednih člankov in urejala

vsakoletno brošuro, ki jo društvo izdaja ob srečanjih pri Ruski kapelici pod Vrščicem. Še kot direktorica Inštituta je svoje delovanje v Društvu Slovenija – Rusija uspešno združila, ko je dala pobudo za pripravo in izdajo knjige o osamosvojitvi Slovenije v ruskem jeziku (*Slovenija : put' k samostojatel'nosti: dokumenty*). Poleg uvodnih študij zgodovinarjev o slovenski zgodovini od sredine 19. stoletja dalje so v knjigi predvsem dokumenti iz slovenske osamosvojitve, od bistvenih členov ustave Republike Slovenije pa do dokumentov o njeni zunanji politiki v zvezi z diplomatskimi stiki z Rusko federacijo; dokumente sta zbrala A. Gabrič in Z. Čepič. Na ta način je na Jasnino pobudo in tudi z njenim organizacijskim delom nastala knjiga, ki predstavlja Rusom vse bistveno glede slovenske osamosvojitve in procesa, ki ga imenujemo tranzicija.

Naj končam z nekoliko osebnim pogledom na Jasno in njeno pojmovanje levjega značaja. Mnogokrat, ko nisva delila istega mnenja, mi je, tudi levu, sicer prijazno, vendar odločno rekla: »Skrij kremplje!«

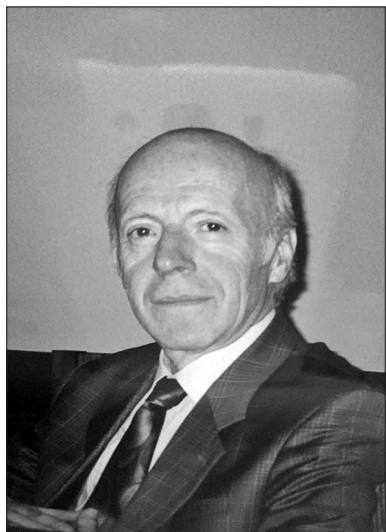
Dr. Jasni Fischer skupaj s svojimi kolegi z Inštituta, in verjamem, da tudi z vsemi, ki so ji blizu in so z njo delili vse lepo in tudi nelepo v zgodovinopisju in raziskovalnem svetu, v katerem je kljub stalnim težavam, zlasti finančnim, uživala, čestitam ob življenjskem jubileju z željo, da bi bila predvsem zdrava.

Zdenko Čepič

France Kresal – osemdesetletnik

V letošnjem poletju je naš kolega in prijatelj dr. France Kresal dopolnil osemdeset let. Leta so častitljiva, prav tako tudi osebnost Franceta Kresala. Kot pisec sem seveda v dilemi, katero od njegovih lastnosti postaviti v ospredje. Tako strokovna kot osebnostna plat sta pri njem enako pomembni, pravzaprav se dopolnjujeta. V času najinih skupnih let na Inštitutu za novejšo zgodovino in tudi zaradi tesnega sodelovanja sem imel priložnost spoznati obe omenjeni plati. Vsaka je imela svoj čas in svoj značaj. Na začetku sva bila v razmerju mentorja in mladega raziskovalca, kasneje sva postala sodelavca in prijatelja. France Kresal je s toplino svoje osebnosti znal ustvariti prijetno vzdušje, zato sem bil redni gost v njegovi pisarni. Če sem potreboval

nasvet ali samo vsakodnevni pogovor, mi je bil vedno pripravljen prisluhniti. Pa ne samo to, takoj je ponudil kavo in cigareto, da je pogovor laže stekel. France Kresal je